

SUMARI

Pròleg.....	11
El treball no valia res.....	13
La frontera	17
El matalasser.....	23
La vergonya a casa	27
Oli de perdigons	35
Una copeta d'anís del mono	39
Per camins ramaders i dreces	45
El manescal.....	51
Les farinetes i el sometent.....	57
La fira	65
El pegaire.....	69
L'escorcoll.....	73
El pistolerisme	79
La puntaire.....	83
El mestretites i la ratafia	87
Vull tornar a casa!.....	93
Amb faixa i barretina.....	97
Les xinxes	101
Foc i fum	105
Mil pessetes.....	109
En mingó i la marieta	113
El vi batejat.....	117
La sabina.....	121
El lladregot	125
Cal boter	129
Els llimbs	133
La minyona.....	137
Els pidolaires.....	141
El xic dels masovers.....	145
La bugada i el sabó.....	149

Un xec en blanc	155
Els rabassaires	161
La dida.....	165
Els xolladors.....	169
La llevantada	173
La senyoreta	177
El capellà rural	181
Els fossers.....	185
La cerimònia.....	189
Nota de l'autora.....	193
Agraïments	195
Bibliografia	197

A totes les dones de muntanya.

LA TREMENTINAIRE

Dona decidida i valenta,
trescant per camins i dreces.
Amb parla clara i atenta
oferint olis i herbes remeieres.
Gairebé sempre ben acollida
per la seva conducta sincera i formal.
Anava per a l'ocasió ben vestida
i com joia de la natura deslliurava del mal.
Amb fred, pluja o neu fins a la primavera,
mig Catalunya gaudia de la seva saviesa.
Com cada any era llarg el temps d'espera,
per tornar a la Vall i alleugir la pobresa.

PRÒLEG

Recordar significa tornar a passar pel cor, recordar té l'accepció de recobrar el sentit o despertar de nou. Després de llegir el llibre *Dones que anaven pel món*, vaig adonar-me que volia fer una història en què les trementinaires serien les protagonistes. Posar-me a la seva pell no era pas difícil, gràcies a les converses mantingudes amb la padrina, que molt sovint esmentava la fortalesa de les dones de muntanya. Totes tenien uns trets en comú: una infància dura, una joventut austera i després una vida sacrificada per tirar endavant la casa i la família.

Les trementinaires eren dones valentes i lluitadores que, a més a més, anaven pel món oferint herbes, trementina, olis i remeis de tota mena. Per a alguns eren dones sàvies, per a d'altres eren pidolaires, però, com tot, n'hi havia que ho feien per necessitat, mentre que la majoria s'ho estimaven i sentien una veritable passió per transmetre aquella saviesa de generació en generació, a més d'un gran coneixement del medi natural de l'alta muntanya i les moltes experiències viscudes en aquells viatges.

Aquesta història és un homenatge a la Pepa, una trementinaire de tota la vida, una bona mestra del seu ofici que tenia un coneixement extraordinari de les dites populars. Paraules dels seus llavis que es convertien en pous de saviesa, que recollien història, ciència i doctrina. Alguns refranys eren l'essència de la filosofia i es remunten a la tradició llatina o grega, d'altres eren fruit de consells a tall d'ensenyament fent referència al pas de les estacions, la meteorologia, la cultura popular, els costums o les supersticions. La Pepa, amb el boca-orella, perpetuava aquelles relíquies.

Les seves aprenentes eren dues germanes d'una casa veïna, la Marieta i la Sabina, que van rebre les seves primeres lliçons; això sí, cada una va recollir aquells ensenyaments a la seva manera. I, per cert, les dues germanes van ser força maldestres. Havien de perdre la vergonya, saber vendre i pidolar, ser previsoros, tenir la capacitat d'estalviar i passar amb el més imprescindible; a més d'un do especial per la intuïció i la prudència, havien de fer-se respectar i finalment guanyar-se la confiança de la clientela. En realitat, elles eren les que mantenien l'equilibri familiar tot i que de cara a l'aparador eren els homes qui manaven, feien i desfeien... Tot això no era pas fàcil; moltes de les acompanyants, després de les peripècies d'un primer viatge, preferien anar a servir a Barcelona o sobreviure amb la collita de la terra.

Aquells anys, la Pepa solia fer dos viatges: l'un abans de Nadal a la Catalunya Nord, l'altre de mig gener fins a Pasqua a la Catalunya Sud; per tant, també era una gran coneixedora del país i els seus problemes socials, en un temps que viatjar era poc freqüent per a la gent de les valls de la Vansa.

Finalment, vull remarcar l'admiració personal per aquestes dones avançades al seu temps, que van tenir la valentia de sortir de casa a buscar-se la vida i gairebé totes consideren que han tingut una vida dura, però feliç. Van ser les últimes d'un model de vida. El seu testimoni donava veu i forma a una manera de viure que ja ha desaparegut, però que no podem oblidar.

Oli de perdigons és una història de ficció amb pinzellades reals. Tots els personatges, noms de cases, fets i diàlegs són o bé producte de la meva imaginació o han estat utilitzats de manera fictícia. Això sí, vol ser un homenatge a la veneració que sento per la natura i per la vida. A l'anhel de deixar constància del protagonisme anònim de les dones de muntanya i recordar especialment "les trementinaires" que anaven pel món per esdevenir memòria, terra i arrel.

EL TREBALL NO VALIA RES

A cal Badia eren masovers i vivien com l'esbarzer, a sota el cingle, de les miques i les engrunes que a casa de l'amo feien nosa. La mestressa era una dona de mitjana estatura, complexió forta, cabell marró recollit en un monyo gros i tapat moltes vegades per un mocador fosc amb una gran lligada sota la barbeta. Passat el quinze de setembre, i si no perquè feia fresqueta s'hauria dit que era ple estiu, ja que la Pepa anava igual d'atrafegada que els dies de la sega; avui mateix, s'havia passat el dia sencer al bosc. El sol anava de baixa quan va arribar, esbufegant i amb una gran cistellada de camagroc i algun bolet d'ovella.

—Apa, canalla, prou de fer el badoc, tots a treballar si no voleu passar la nit en blanc! —digué mentre deixava el present al mig de la taula.

La padrina Emília aixecà el cap i somrigué ensenyant l'única dent que li quedava. Dues nenes rosses, com bresques de mel, deixaren d'amoixar uns gatets que dormien a la vora del foc, els quals fugiren esperitats en sentir la veu de la mestressa. Les agulles de cosir i els fils ja estaven a punt al costat del forn; no era pas una feina difícil, però, això sí, molt laboriosa. Les hores passaven lleugeres tot enfilant els bolets un per un. Al mateix temps es triava els de més qualitat, que serien penjats al sostre, just davant dels finestrals, a punt per a la venda d'aquell hivern. Els altres serien assecats en porgadors per ser triturats i així donar un bon gust a les sopes.

L'home de la casa era en Robert, home petit i escardalenc, de caràcter eixut i molt treballador. Avui aprofitava la claror del capvespre per esmolar la dalla, quan de sobte se li presentà l'amo amb el barret en mà. Venia disposat a fer el ploricó tot comparant els minsos

guanys de l'anyada amb les anteriors com solia tenir per costum i no marxaria fins haver rebut l'últim cèntim de la collita. Però aquell dia, a més a més, venia amb un reguitzell de notícies fresques. Amb exagerats moviments de braços li anava dient:

—Ai, Robert, no anem bé! Sabeu que a Barcelona s'ha aguditzat la reivindicació nacionalista catalana i, a la vegada, han augmentat les accions violentes i la inestabilitat social.

—Això què vol dir? —va demanar en Robert amb cara de pomes agres.

—Que si veus cremar la barba del veí, pots posar la teva a remullar... —va contestar l'amo tot preocupat.

Després d'una estona de xerrameca, en Robert va entrar i sortir diverses vegades dels coberts. Les dones no deien res, sabien que estava buscant els diners i fins i tot les carbasses s'emportaria aquell afamat; només les nenes espiaven per l'esclotxa de la porta mentre deien: “hi ha l'home del barret”. Una hora després varen acabar les raons, en Robert va entrar i es va asseure al caixabanc tot pataquejant els pantalons esparracats i polsosos. La Pepa se'l va mirar i va sospirar.

—No pateixis, home! Amb les herbes ja mig seques i aquesta bofetada ja veuràs que, entre tot, farem un jornal. Au, vinga, ja pots començar a enfilar...

Però en Robert no tenia esma per a res, estava cansat, se li tancaven els ulls i el seu posat sorrut no s'immuntava ni tan sols veient com les nenes gaudien de la seva companyia i tiraven la boina vella i descolorida xemeneia amunt mentre esclafien en grans riallades.

—No m'havia avisat i això em molesta molt! I vós, padrina, porteu les nenes a dormir, que no són hores per a la canalla... —va murmurejar en Robert en entrar a la seva habitació donant un cop de porta.

—I tu? —va demanar la padrina Emília aixecant el cap per albirar la cara de la Pepa que cada any veia de més lluny per culpa del gep a l'esquena.

—Jo rai, sóc com la llàntia de la casa, la primera a fer foc i l'última d'aclucar l'ull. Ja sabeu què diuen: “Feina feta no fa destorb i qui de jove no treballa, quan és vell balla de gana” —va afegir la filla, que estava desperta com una mallerenga. Va mirar el llum de carbur i el cul de la cistella i va pensar que en un parell d'horetes estaria tot llest.

Una vegada al llit, en Robert no podia dormir, donava voltes a les paraules de l'amo i a com els havia deixat d'escurats. No se'n sabia avenir que, després de passar l'estiu llogat en qualsevol feina: netejar corrals, dallar, fangar, recollir trumfos... i traient el fetge per la boca per fer al mateix temps la feina de la terra de l'amo i tot plegat fos per no res. Era ben cert que el treball no valia res. Hi havia molts treballadors i els salaris eren molt baixos. Aquell hivern hauria de portar el parell de bous a una casa alta perquè els fessin viure a canvi dels fems. Al corral hi quedarien les gallines, una euga i un porc.

L'endemà a primera hora, quan el sol despuntava, la Pepa va entrar decidida al corral. Pocs moments després va sortir arremangant-se les faldilles, que li feien nosa per posar els guarniments a l'euga i poder encabir un parell de saquets de blat dins els àrguens.

—Au, mare, l'animal ja està a punt! —va cridar mirant la porta de l'entrada.

La padrina Emília va sortir de casa gairebé arrossegant pel braç la Pepita, una noieta esprimatxada que encara no era cuca ni moixó tot i ser la gran, i que, a més, avui tenia cara de son i por. La Pepa, amb una revolada, la va tenir ben assegurada damunt la sella, li féu una rialleta i li donà alhora un copet a l'anca de l'animal.

—Apa, nena, vés allà on vagi l'euga i vigila a caure!

La Pepita, tota seriosa, no contestà; només mirava endavant amb els ulls llagrimosos. No era pas la primera vegada que els pares atrafegats l'enviaven al molí de Fórnols; allà la van descarregar, van donar gra a l'euga i la van encaminar de retorn.

—Adéu, Pepita! Dignes a la mare que d'aquí a un parell de dies ja tindrà el pa.

En arribar a casa, encara tenia ganes de plorar; a més, les cuixes se li havien escaldat per la muntura amb els sotracs d'aquells camins de bast. La padrina Emília la va baixar de l'animal amb penes i treballs, la deixà a la vora del galliner. Allà l'esperava l'Aurora amb la cara enrojolada, que ara s'entretenia remenant pedres i fent forats a la riba de l'hort per si sortia algun caragol i posar-lo dins d'una capseta.

—Mira, Pita, els farem a la brasa per dinar..., m'ho ha dit la padrina!

La Pepita va mirar aquells cargols tan petits i els hi va prendre dels dits per tirar-los al femer. L'Aurora va córrer darrere seu donant-li puntades de peu. L'Emília, que asseguda al pedrís les estava observant, va pensar que ja era hora d'intervenir abans no acabessin plorant; per això els va suggerir:

—Qui vulgui pa amb oli que vagi a la vora del foc!

La resta del dia va ser tranquil i gris. Al capvespre, a cal Badia es van tornar a enfilat més bolets, però en Robert no estava content ni de bon tros, caminava neguitós amunt i avall per la sala mentre anava sermonejant en veu baixa.

—Au, fes jugar les nenes que ja estan cansades de tants bolets —va proposar la Pepa mirant de reüll el seu home.

—Me'n vaig a dormir, perquè demà en Dionís i jo comencem un trajecte molt delicat —va contestar en Robert després d'un llarg silenci.

Finalment, va fer quatre magarrufes a les nenes i va entrar a l'habitació amb una lleu espurna de satisfacció als ulls, com si s'hagués tret un pes del damunt. Les dones es van mirar amb una certa preocupació...

© Roser Guix Torrents, 2017
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2017
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: febrer de 2017
ISBN: 978-84-9975-834-3
DL L 147-2017
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

—﴿ imprès a **lleida** ﴾—

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.